

УДК 070:373.2"1950/1980"

ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА ДОШКІЛЬНОГО СПРЯМУВАННЯ 50–80-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

Літіченко О. Д.

У статті розкрито вплив педагогічної преси на становлення дошкільного виховання в 50–80-х роках ХХ століття. Розглянуто основні види видань педагогічної преси дошкільного спрямування. Проаналізовано динаміку зростання зацікавленості журналом "Дошкільне виховання". Висвітлено вплив педагогічної преси на розвиток ідей виховання дітей дошкільного віку.

Ключові слова: педагогічна преса, журнал "Дошкільне виховання", дошкільне виховання.

В статье раскрыто влияние педагогической прессы на становление дошкольного воспитания в 50–80-х годах ХХ века. Рассмотрены основные виды изданий педагогической прессы дошкольного направления. Проанализирована динамика роста востребованности журнала "Дошкольное воспитание". Освещено влияние педагогической прессы на развитие идей воспитания детей дошкольного возраста.

Ключевые слова: педагогическая пресса, журнал "Дошкольное воспитание", дошкольное воспитание.

The article reveals the impact of the pedagogical press on the development of preschool education in the 1950s–1980s. Main types of publications on preschool education in the pedagogical press are considered. Dynamics in the growth of demand for Preschool Education Journal are analyzed. The impact of the pedagogical press on the development of ideas in preschool education is elucidated.

Key words: the pedagogical press, Preschool Education Journal, preschool education.

Постановка проблеми дослідження. Сучасне суспільство постійно перебуває у вирі інформації, вона є необхідним джерелом розвитку, цікавих новин, життєво необхідних відомостей. Насичене подіями та новинками наше життя пульсує і у професійному напрямку, що відображається в інформаційному середовищі. Із сучасного медіапростору виділяємо пресу як найстаріший та не менш актуальний засіб передачі інформації. Сучасні журнали, змінивши паперові сторінки на електронні, продовжують підтримку фахівців свого напрямку. Саме пресі завдячує активний розвиток багатьох наук, серед яких і дошкільна педагогіка.

Аналіз наукових досліджень з проблеми. Науковці високо оцінюють пресу як потужне джерело оперативного інформування читачів найновішими розробками та матеріалами. Вивченню питань впливу преси на розвиток суспільних процесів приділяють свою увагу дослідники з різних галузей історії, педагогіки, журналістико-знавства. Зокрема, дослідження Ю. Колісника, Т. Трачук окреслили принципи розвитку преси, її впливу на суспільну свідомість, що важливо для з'ясування значення та особливостей впливу інформації на різних етапах історичного розвитку суспільства у другій половині ХХ століття.

Варто зазначити про відсутність чіткої методики дослідження педагогічної преси. М. Романюк, С. Лобода, Н. Хміль, А. Пугач, Є. Хриков, досліджуючи фрагменти історико-педагогічного процесу, розробляли авторські методики дослідження преси. Дослідження рівня впливу преси на розвиток науки в другій половині ХХ століття зазначають, що близько 70 % інформації науковцями та практиками почерпується з періодичних видань (А. Глинков, С. Моздор) [6].

Значно полегшують наукові пошуки доробки Науково-дослідного інституту пресознавства при Львівській національній науковій бібліотеці України імені Василя Стефаника. Значна кількість наукових досліджень побудована з використанням матеріалів, опублікованих у періодиці. Вплив української педагогічної преси на підтримку діаспори розглядали А. Онкович, Г. Бигар, І. Руснак, С. Романько. Аналіз окремих журналів, їх розвиток та значення у формуванні освітнього простору

здійснено Н. Побірченко, Н. Колядою. Питання дослідження впливу преси на формування української національної школи вивчали І. Зайченко, М. Кухта. Окремі питання теорії і практики шкільництва розглядали С. Лобода, А. Пугач, Г. Щука та ін. Переважна маса досліджень концентрує свою увагу на виданнях для школи. Дослідження преси для працівників довілля приділили увагу Н. Хміль, В. Розгон.

Метою статті є аналіз розвитку педагогічної преси дошкільного спрямування у 50–80-х роках ХХ століття та її впливу на рух ідей дошкільного виховання.

Виклад основного матеріалу. Науковці вважають, що педагогічна преса є частиною педагогічної науки (Є. Хриков, Л. Лохвицька). У системі професійних та громадських комунікацій у 50–80-х роках публіцистика мала великий вплив, оскільки була єдиним доступним джерелом інформації. Характеризуючи радянську педагогічну пресу, акцентуємо увагу на те, що преса відображала особливості педагогічної думки певного періоду (ідейна спрямованість, сталий формат, підпорядкованість жорсткій цензурі) мала статутне завдання видання, що чітко регламентує напрям роботи, впливала на стан практики, підтримуючи колообіг думок та мала зворотній зв'язок.

Педагогічна преса включає в себе різні види журналів газет та збірників. З газетної продукції в освітній галузі 50–80-х років представлена лише "Радянська освіта". Про це свідчить аналіз бібліографічних довідників "Періодичні видання УРСР. Газети" за відповідний період. Пояснення відсутності розмаїття газетної продукції знаходимо у визначенні в "Украинской Советской Энциклопедии" за 1988 рік. "Газета – періодичне, переважно щоденне видання, що містить систематичні матеріали про події і явища суспільно-політичного, економічного і культурного життя" [11].

Газета "Радянська освіта" висвітлювала події суспільно-політичного життя освітян, їх проблеми та здобутки. На сторінках газети майже не приділялося уваги теорії та методиці виховання дітей дошкільного віку. Аналіз "Літопису газетних статей" дозволяє відзначити низький рівень інтересу до проблем дошкільного виховання у газетах.

В довідкових виданнях 50–80-х рр. відсутнє поняття "педагогічна преса", проте виділено поняття "педагогічний журнал". Акцент ставлять саме на журнал як найбільш доступний для широкого загалу освітян, який задовольняв потреби в отриманні достовірної своєчасної інформації.

На сучасному етапі термін "журнал (часопис)" визначається як видання, що виходить під постійною назвою, має постійні рубрики, містить статті, реферати, інші матеріали з різних громадсько-політичних, наукових, виробничих та інших питань, літературно-художні твори, ілюстрації, фотографії [5]. У 80-х роках "педагогічний журнал" розглядався як періодичне видання, присвячене питанням освіти і виховання молодого покоління" [1].

Попередній розгляд становлення та розвитку педагогічної преси у першій половині ХХ століття дозволяє відзначити значні здобутки в розвитку освіти, яким сприяла публіцистика. Преса була високо оцінена органами влади та стала ключовим засобом поширення ідей нового суспільства. Аналіз видань, що висвітлюють питання дошкільного виховання, дозволяє зазначити про наявність у першій половині ХХ століття цікавих та корисних видань, які підтримували розвиток дошкільного виховання та створювали певну традицію української системи друку. Проте їх видання було нетривалим, а матеріали в подальшому визнані забороненими ("Світло", "Дошкольное воспитание" (1911–1917), "Українське Дошкілля"). Попередником журналу "Дошкільне виховання" в цей період був журнал "За комуністичне виховання дошкільників", однак, на нашу думку, він мав пріоритетним завданням формувати нову формацію суспільної думки в поглядах на виховання, тому ідеологічні моменти були важливішими, ніж методичні [6].

Система дошкільного виховання постійно розширювалась, зростав контингент дітей та педагогічних працівників. Відсутність достатньої кількості кваліфікованих вихователів та інспекторів методичних кабінетів призвів до гострої потреби методичної підтримки галузі. Новим етапом у системі дошкільного виховання стало поновлення журналу "Дошкільне виховання". Часопис стає органом Міністерства освіти УРСР [2, с. 7].

Дослідження Л. Лохвицької дозволяють підтвердити нашу думку про фундаментальне значення журналу в розвитку теорії і методики дошкільного виховання.

Вчена виділяє чотири етапи розвитку журналу "Дошкільне виховання", зазначаючи 1951–1991 роки як третій період в історії журналу: "... коли в 50-ті роки вводилися заняття як форма організації навчальної діяльності дітей, саме журнал став головним методичним посібником..." [4, с. 8].

Попередній аналіз термінології показав, що переважна кількість матеріалів розміщена саме в журналах. Тому нами було звернено увагу на "Літопис журнальних статей" як різномірне джерело систематизації матеріалу, опублікованого на сторінках журналів за 50–80-ті роки.

Аналізуючи фактичний обсяг матеріалів, який ми отримали, підрахувавши кількість публікацій з дошкільного виховання, що висвітлювались у різних виданнях, розписаних "Літописом...", було з'ясовано відсутність системного висвітлення в інших часописах (педагогічного та непедагогічного спрямування). Результати представлені в таблиці.

У доповідних записках відділу дошкільних установ було знайдено розпорядження та постанови, згідно з якими редакції республіканських, обласних, міських і районних газет, журналів "Дошкільне виховання", "Радянська школа", "Радянська жінка", "Україна" зобов'язувалися систематично публікувати матеріали з виховання та охорони здоров'я дітей, висвітлювати стан розгортання громадського дошкільного виховання в містах і селах, відвести в журналах спеціальні сторінки для батьків з питань виховання в сім'ї дітей раннього і дошкільного віку з кольоровими вкладками для ігор і трудових занять дітей з різними матеріалами [8]. Проте, з огляду на проведений нами аналіз тематики публікацій в журналах, зазначаємо про недостатній рівень виконання розпорядження. Незначна кількість публікацій, частіше опосередковано, торкалась дошкільного спрямування та не може розцінюватись як підтримка ідей дошкільної галузі. Дані таблиці містять кількісні показники публікацій у журналах. За рік до підрозділу потрапляло 1–4 статті з інших видань. Це були публікації, що висвітлювали роботу дошкільних закладів, вихователів, давали поради батькам щодо виховання дітей та були розраховані на широке коло читачів ("Хлібороб України", "Колгоспник", "Радянська жінка" та ін.). Більш вузькоспеціальні теми в роботі з дітьми дошкільного віку розглядались у журналах, спрямованих на коло фахівців: "Рідна природа", "Кишечные инфекции" та ін. Незначна кількість публікацій була розміщена в збірниках університетів та науково-дослідних інститутів ("Вісник Харківського університету", "Доповіді та повідомлення" (Ужгородський університет) та ін.) З "Літописів..." знаходимо педагогічні видання науково-методичного спрямування для школи ("Радянська школа", "Початкова школа", "Знання та праця", "Фізкультура і спорт", "Методика викладання іноземних мов" та ін.).

Таблиця
Кількісний показник публікацій в "Літописі журнальних статей"

Рік	Загальна кількість публікацій в ЛЖС	Загальна к-сть публікацій з дошкільного виховання	У журналі "ДВ"	В інших виданнях
1	2	3	4	5
1951	6290	29	29	-
1952	6393	105	101	4
1953	6082	126	126	-
1954	5813	93	93	-
1955	9028	87	87	-
1956	9100	107	104	4
1957	11624	93	93	-
1958	14853	137	137	-
1959	17202	115	114	1
1960	18112	119	115	4
1961	19961	117	116	1
1962	20709	150	148	2
1963	18806	128	126	2
1964	17630	133	130	3
1965	20896	150	136	2+12(Дпп)

Продовження таблиці				
1	2	3	4	5
1966	22660	147	132	2+12(Дпп)
1967	23060	156	141	3+12(Дпп)
1968	24307	145	144	1
1969	26637	169	158	11(Дпп)
1970	31066	158	146	12(Дпп)
1971	35218	120	118	2
1972	37301	159	143	4+12 (Дпп)
1973	37349	153	152	1
1974	30899	163	151	15 (Дпп)
1975	34191	142	125	1+16(Дпп)
1976	36946	145	145	-
1977	35108	141	126	2+13(Дпп)
1978	33685	189	175	14
1979	30999	220	205	3+13(Дпп)
1980	33986	192	188	4
1981	30327	219	216	3
1982	29573	180	163	3+14(Дпп)

Цінною допомогою у підтримці дошкільної галузі стала поява республікансько-методичного збірника "Дошкільна психологія і педагогіка" (1965–1982 рр.). Збірник висвітлював актуальні питання розвитку дітей дошкільного віку, дані проведених досліджень, нові методики роботи з дітьми. Авторами публікацій були науковці Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР та Науково-дослідного інституту психології УРСР, викладачі навчальних закладів. В таблиці "Кількісний показник публікацій в "Літописі журнальних статей" статті зі збірника "Дошкільна психологія і педагогіка" позначені (Дпп). Збірник виходив незначним тиражем (500–8500 примірників) та був націлений на вузчу аудиторію (науковці, викладачі, студенти, практики).

О. Адаменко зазначає, що, зважаючи на ширину кола журнальної літератури, періодика поділяється на "центральну" ("головну"), кількість якої незначна, та "периферійну". Центральне місце у розвитку дошкільної системи посідає журнал "Дошкільне виховання". Його поновлення у 1951 році стало визначною подією у дошкільній галузі. Аналіз бібліографічних джерел дозволяє відзначити відсутність альтернативних джерел інформації, фактично часопис був єдиною підтримкою галузі з боку періодичної преси спрямований на широке коло фахівців, студентів та батьків. Його тираж невпинно зростав від 15 тисяч примірників до 150 тис. Популярність та авторитет видання значно зріс з моменту його відновлення. З 1959 до 1965 року вдвічі виріс тираж часопису до 30760 екземплярів. Станом на 1967 рік тираж журналу "Дошкільне виховання" збільшився втричі і становив понад 50 тис. примірників [9]. Динаміка представлена на рис. 1.

Перед Міністерством освіти УРСР стояло завдання постійно підвищувати якість матеріалів, що публікують у журналі "Дошкільне виховання", кожного кварталу організувати обговорення випущених номерів з практичними працівниками, влаштовувати аналіз окремих статей. Порушені на стрінках видань проблемні питання знаходили відгук на всіх рівнях (науковці, вихователі, батьки, студенти).

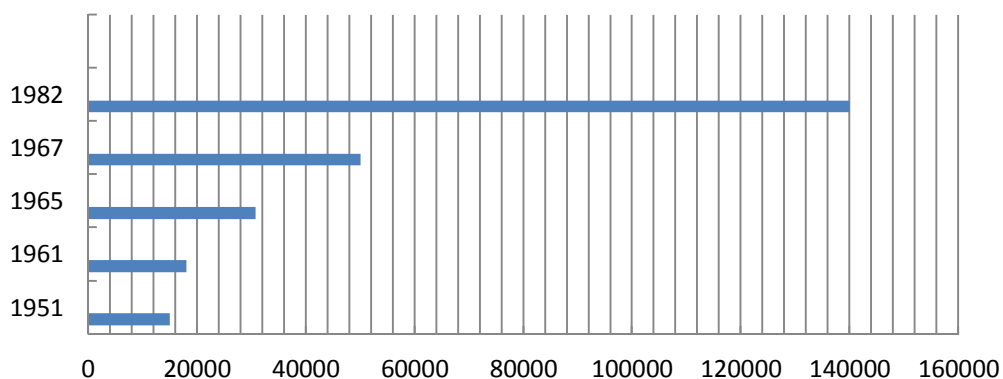

Рис. 1. Динаміка зростання кількості публікацій журналу "Дошкільне виховання"

На думку Л. Лохвицької, важливим кроком становлення системи дошкільної освіти було створення у 1964 році у журналі "Дошкільне виховання" спеціального розділу, що вмщував консультативні матеріали для батьків [4]. Педагогічному просвітництву в лоні сім'ї було виявлено значну увагу в даний період. В середині 60-х років почали з'являтися "програми педагогічного мінімуму для батьків"; серед рекомендованої літератури до програми був внесений журнал "Дошкільне виховання" [10].

Часопис був постійно в полі зору відділу дошкільних установ, на нього посилаються в доповідних записках та звітах про стан виконання поставлених завдань, часто гадується про об'єм роботи, який доручено виконувати редакції журналу.

Довіра та повага з боку дописувачів виявлялась не лише в зростанні тиражу, а й постійної активності дописувачів. Станом на 1983 рік кількість дописувачів наблизилась до 2 тисяч листів, не рахуючи статей методичних розробок, практичних рекомендацій. На сторінках журналу постійно публікуються звернення зі словами вдячності, проханням про допомогу, відгуками науковців, батьків, висловленням пропозицій [3].

Журнал, окрім своїх функцій, займав важливу позицію у світському житті педагогічної спільноти, зокрема редакція журналу та Республіканський методичний кабінет дошкільного виховання постійно співпрацювали над проектами з підвищення якості дошкільного виховання (конкурси на розробку нових навчально-наочних посібників для реалізації завдань програми виховання в дошкільному закладі, обговорення створених проектів та ін.) [4].

Висновки, перспективи подальших досліджень. Результати аналізу бібліографічно-довідкових джерел, архівних матеріалів підтверджують незамінну роль преси у підтримці галузі дошкільного виховання у 50–80-х роках ХХ століття, зокрема, фундаментальну роль журналу "Дошкільне виховання".

Єдина газета "Радянська освіта" не висвітлювала питань дошкільного виховання, науково-методичний збірник "Дошкільна педагогіка і психологія" мав великий інтервал між випусками (12 випусків за 17 років) та незначну читацьку аудиторію. Проблеми дошкільного виховання вкрай рідко освітлювались на шпальтах інших видань. З-поміж періодичних видань суттєву підтримку в поширенні та удосконаленні ідей дошкільного виховання відіграв часопис "Дошкільне виховання".

Бурхливий розвиток дошкільного виховання в другій половині ХХ століття дозволяє зазначити про накопичення значних здобутків, які продовжують свій розвиток і на даному етапі. Значна роль у підтримці дошкільної сфери належить педагогічній пресі. Переорієнтація та укріплення цінностей на сучасному етапі розвитку освіти потребує ретроспективного аналізу попередніх здобутків для уникнення помилок та використання кращого позитивного досвіду в розвитку системи освіти, що створює нові перспективи для подальших наукових пошуків.

Література

1. Большая советская энциклопедия : панипат – Печура. Т. 32 / глав. ред. Введенский ; члены гл. ред. Н. Н. Аничков, А. Н. Баранов, И. П. Бардин и др. – 1955. – 2-е изд. – М. : Гос. науч. изд-во "Большая советская энциклопедия", 1955. – 648 с. : илл., карты, фото.
2. Венгловська О. А. Розвиток мережі закладів дошкільної освіти на Київщині (друга половина ХХ ст.) / О. А. Венгловська // Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (20 квітня 2011 р.). – С. 37–42.
3. Доброго дня, читачу // Дошкільне виховання. – 1984. – № 1. – С. 30–31
4. Дошкільна освіта: історія і сьогодення : довідник / упоряд. Л. В. Лохвицька – Тернопіль : Мандрівець, 2011. – 208 с.
5. ДСТУ30П–95. Видання. Основні види. Терміни та визначення. – Вид. офіц. – Чинний з 23 лютого 1995 р. – К. : Держстандарт України, 1995. – 45 с
6. Літченко О. Висвітлення ідей дошкільного виховання в педагогічній пресі 50–80-х рр. ХХ століття / О. Д. Літченко // Проблеми підготовки сучасного вчителя : збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / ред. кол.: Н. С. Побірченко (голов. ред.) та ін. – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2014. – Вип. 9. – Ч. 2. – С. 272–278.
7. Літченко О. Д. Становлення фахового журналу "Дошкільне виховання", як проблема відображення практичних здобутків галузі / О. Д. Літченко // Сучасні соціально-

гуманітарні дискурси : матер. V Всеукр. наук. конфер. (м. Дніпропетровськ, 21 березня 2015р.) : у 5 ч. – Д. : ТОВ "Інновація", 2015.

Ч. 3. – 2015. – С. 95–97

8. (ЦДАВО України), ф. 166, оп. 15, том 2, спр. 3632, арк. 90.

9. (ЦДАВО України), ф. 166, оп. 15, том 2, спр. 6110, арк. 74.

10. (ЦДАВО України), ф. 166, оп. 15, том 2, спр. 6612, арк. 116.

11. Украинский советский энциклопедический словарь : в 3-х т. / редкол.: Кудрявцев А. В. (ответ. ред.) и др. – К. : Глав ред. УСЗ, 1988. – 768 с. : ил.